

10 Kasım Özel: Atatürk ve Matematik

Matematik ve Matematik Mühendisliği Topluluğu¹

¹Affiliation not available

November 11, 2020

*82 yıl evvel aramızdan **yalnızca beden** ayrılan Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk'ün matematik alanında yaptığı yeniliklere, Türkçeye kazandırdığı matematik terimlerine değindik. Eserlerine, hem eğitim hem de günlük hayatımızda pek çok yerde tanıklık ettiğimiz Başöğretmenimiz'i saygıyla anıyoruz.*

Figure 1: Mustafa Kemal Atatürk (1881 - 193[?])

I.Dunya Savaşı'ndan yenik çıkan Osmanlı İmparatorluğu'nun İtilaf Devletleri'nce işgali sonucu ülke bütünlüğünü korumak için yapılan Kurtuluş Savaşı, aynı zamanda yeni ve modern bir Türkiye kurulması yolunda büyük bir adımdır. Bu yolun lideri olan Mustafa Kemal Atatürk, düşlediği ülkeyi yaratmak uğruna kutsal bir mücadele vermiştir.

Atatürk, ileri görüşlü bir asker ve siyaset adamı olmasının yanı sıra çok yönlü bir eğitimcidir. Eğitim ve bilimin önemini her daim dile getiren Atatürk, Büyük Taarruz evvelinde başucu kitabı olarak Çalığı romanını bellemiştir. Okumak onun için o kadar önemliydi ki en zor zamanlarda bile bundan vazgeçmiyordu. Düşlediği modern ülkeyi yaratmanın yolunun okumaktan ve anlamaktan geçtiğini düşünen Ulu Önder, Kurtuluş Savaşı'ndan sonra milletçe örneğine az rastlanır bir eğitim seferberliği başlatmıştı.

Figure 2: Başöğretmen Gazi Mustafa Kemal Sivas'ta yeni alfabeyi öğretiyor, 1928

Bilim ve eğitimde ilerlemenin yolunu kullanan dilin iyi anlaşılmasına bağlayan Atatürk, 1928 yılında Harf Devrimi'ni gerçekleştirmiştir. Atatürk'ün başöğretmenliğinde kurulan Millet Mektepleri ile önce halkın Latin harfleriyle okuyup yazması hedeflenmiştir. Bitmeyen bir çabayla okuma yazma oranı artırılmıştır. Ardından Türkçeyi Arapça ve Farsça kelimelerden temizleme çalışmaları başlatmıştır. Bunun için 12 Temmuz 1932 yılında Türk Dili Tetkik Cemiyetinin (Türk Dil Kurumu) kurulması talimatını vermiştir.

Atatürk'ün sağlığında 1932, 1934 ve 1936 yıllarında yapılan üç kurultayda hem cemiyetin yönetim organları seçilmiş hem dil siyaseti belirlenmiş hem de ilmi bildiriler sunulup tartışılmıştır. Atatürk Türk dili üzerindeki yerli ve yabancı araştırmaları bizzat inceleyerek dönemindeki bilgileri Türk dili üzerinde araştırmalar yapmaya yönlendirmiş ve çeşitli komisyonların kurulmasını sağlamıştır. (Türk Dil Kurumu, t.y.)

Figure 3: Darülfünun Hatıra Defteri'nin ilk sahifesine yazarken: İstanbul Darülfünunu'nda yüksek profesörler ve kıymetli gençlerle yakından tanıştığıma çok memnun oldum. İlim timsali olan bu yüksek müessesemizin büyük hizmetleri ile iftihar edeceğimize şüphe yoktur. (1930)

Atatürk'ün bilhassa en ilgili olduğu komisyon ise matematik terim komisyonuydu. Mustafa Kemal Atatürk'ün matematiğe olan ilgisini ortaokul matematik öğretmeninin Mustafa'ya "Kemal" adını vermesi hikayesinden biliyoruz. Genel itibari ile zor olarak kabul edilen matematik, bir de o yıllarda içerdiği karmaşık kelimelerle anlaşılmayı daha da zor kılıyordu.

Türkçesi bulunacak ilk terim **riyaziye** idi. Komisyonun listesinde bu terime bir karşılık bulunmamıştı. Tartışma başladı:

Gazi: Riyaziye nereden gelir, anlamı nedir?

Komisyon Başkanı: Efendim, riyazat'tan gelir, sofuların sıkı perhizi demektir."

Gazi: Bunun Batı terimi nedir?

Komisyon Başkanı: Fransızcası *mathematique*, İngilizcesi *mathematics*, Almancası *mathe-matik*'tir, efendim."

Gazi: Anlamı nedir?

Komisyon başkanı: Sayılabilen, ölçülebilen şeylerin sayılması, ölçülmesi yollarını araştıran birimler demektir.

Gazi: Burada sofuların, perhizlerin işi yoktur. Bu terimin Türkçesi **matematik**'tir, efendim.

Terim, böyle bir tartışmadan sonra matematik olarak kabul edilmiştir. (Emre, 1960, sf. 339-340)

Figure 4: Atatürk Tunceli Pertek'te öğrencilerle konuşurken, 17 Kasım 1937

Polya'nın problem çözme algoritmasında da gördüğümüz gibi bir problemi çözmenin ilk yolu onu anlamaktır. Atatürk de böyle düşünüyordu, bu konuyla hususi ilgileniyordu. Kendisi de bu dönemde aktif olarak çalışmış, Geometri isimli matematik terimleri sözlüğü niteliğindeki kitabını yazmıştır.

13 Kasım 1937'de Mustafa Kemal Atatürk, Sivas Lisesi'nde bir sınıfın geometri dersine girmiştir. Ders esnasında bir öğrenciyi (Saadet) kaldırıp geçen derste neler gördüklerini anlatmasını istemiştir. Saadet, tahtaya çizdiği açıların isimlerini alfa, beta ve teta olarak kullanınca Atatürk kendisine neden Yunan harflerini kullandığını sormuştur. Saadet öğretmenin öyle anlattığını söylemiş, öğretmen ise Milli Eğitim Bakanlığının bastırdığı matematik kitabında öyle yazdığını göstermiştir. Bunun üzerine Atatürk kitaptan o sayfaları yırtmış, tahtadaki Yunan harflerini silip yerine a, b, c yazmış ve öğrencilere dönerek "Çocuklar, yeni Türk alfabesi her şeyi ifade etmeye yeterlidir." demiştir. Atatürk Sivas'tan ayrıldıktan bir hafta sonra Milli Eğitim Bakanlığı, ders kitaplarını yeni Türk alfabesi ve terimleri ile basmıştır. (Balci, 2018)

Figure 5: Mustafa Kemal Atatürk Sivas Lisesi'nde, 13 Kasım 1937

MMMT olarak ölümünün seksen ikinci yılında bizlere eğitimin, pozitif bilimlerin ve aklın en büyük miras olduğunu her fırsatta söyleyen Başöğretmenimiz Mustafa Kemal Atatürk'ü saygı ve minnetle anıyoruz.

Yazımıza atıfta bulunmak için aşağıdaki gibi APA formatını kullanabilirsiniz:

MMMT. (2020, Kasım 8). *10 Kasım Özel: Atatürk ve Matematik* - erişim tarihi- tarihinde, www.authorea.com/491582/6xG96fTQNIGGjPB7PSK-5g adresinden erişildi.

Referanslar

- [1] Türk Dil Kurumu (t.y.). *Tarihçe*. 25 Ekim 2020 tarihinde www.tdk.gov.tr/tdk/kurumsal/tarihce-2/ adresinden erişildi.
- [2] Emre, A. C. (1960) *İki Neslin Tarihi*. İstanbul:Hilmi Kitabevi. (ss. 339-340).
- [3] Celal Balcı. (2018, Eylül 16). *Prof. Dr. İlhan Başgöz'ün Atatürk ile Anısı*. [Video dosyası]. https://youtu.be/C2jz050A_vw adresinden erişildi.